

DIANA MARNOT

VALGEVENE PIIRIKRIISI ÕPPETUNNID

VALGEVENE PIIRIKRIISI ÕPPETUNNID

DIANA MARNOT

SISEKAITSEAKADEEMIA
ESTONIAN ACADEMY OF SECURITY SCIENCES

Autoriõigus: Sisekaitseakadeemia 2022

Esikaane foto: Shutterstock

Makett ja küljendus: Jan Garshnek

Keeletoimetaja: Siiri Soidro

ISBN 978-9985-67-372-0 (pdf)

www.sisekaitse.ee/kirjastus

SISUKORD

Sissejuhatus	4
Tarmo Kohv	5
Ringo Ringvee	6
Stanislavs Makarevičs	8
Saulius Nekraševičius	9
Mart Tarmak	10
Kokkuvõte	11

SISSEJUHATUS

22. veebruaril 2022. aastal korraldas Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituut ingliskeelse veebiseminari Valgevene piirikriisi õppetundidest. Üritusel anti ülevaade ja jagati kogemusi 2021. aasta probleemidest Läti, Leedu ja Poola piiril, kuhu Valgevene suunas massiliselt eri riikidest pärit põgenikke. Veebiseminari eesmärk oli hoida sisejulgeolekust huvitatud kuulajaskonda ühises inforuumis Baltikumi ja Poolat ohustavatest teguritest. Eesti, Läti ja Leedu esinejad kirjeldasid ja analüüsisid toimunud sündmusi eri tahkude alt. Esinesid Tarmo Kohv, Ringo Ringvee, Stanislavs Makarevičs, Saulius Nekraševičius ja Mart Tarmak. Järgnevalt tuuakse välja iga esineja ettekande peamised arutelupunktid.

TARMO KOHV

POLITSEI- JA PIIRIVALVEAMET, POLITSEIKINDRALINSPEKTOR, NÕUNIK

Tarmo Kohv on PPA Balti riikide, Poola ja Ukraina sideohvitser. Eestis oli olukorda raske hinnata, sest tollal polnud veel piisavalt informatsiooni toimuvast. Teati, et Leedu ja Valgevene piiril on sadu migrante. Olukord oli keeruline ja eskaleerus iga päevaga. Eesti ametitel oli vaja kiiresti teada saada, mis naaberriikide piiridel toimub, sest lähtuti eeldusest, et kui tahad rahu, valmistu sõjaks. Kuna meediast ja kohapealt saadud informatsioon võib olla väga erinev, siis saadeti Leedu piirikriisi alguses 2021. aasta juunis olukorda vaatlema Tarmo Kohv. Tema ülesanne oli koguda piisavalt informatsiooni, et Eesti ametivõimud oleksid valmis sarnaseks kriisiks ning teaksid, kuidas seda paremini lahendada ja millele tähelepanu pöörata.

Kriiside puhul on tavapärane, et soovitakse olukorra hindamiseks minna kriisi tsesse. Leedu puhul võis märgata nn kriisiturismi. Oluline on meelde jätta, et kriiside lahendamise seotud inimestel on alati kiire. Kui nad peavad lisaks tegelema saabuvate külaliskülalistega, siis ei jää kriisi eest vastutavatel isikutel piisavalt aega oma tööülesannete täitmiseks.

Illegaalselt piiri ületanud migrante oli lihtne tabada. Pärast seda oli aga vaja leida lahendus, mida nendega edasi teha. Algselt vastutasid migrantidega tegelemise eest Leedu piirivalvurid. Hiljem said nad tuge teistelt riigiasutustelt. Üks oluline õppetund oli see, et sotsiaalhoolekandeteenuste pakkujad peavad tööd alustama kohe, kui migrantid on juba üle piiri jõudnud. See ei saa olla jõuametite vastutusala. Tegemist on inimestega, kelle puhul on vaja tegeleda kohe tervishoiuga, seega peab sotsiaalsüsteem toetama kriisilahendust.

Migrantide laagrid püstitati piirivalve territooriumile. Kuid see oli probleem, sest samal territooriumil asusid Leedu piirivalve relvad ja infrastruktuur, mis võis saada vaenulike migrantide sihtmärgiks. Keeruline on koostöö kohalike omavalitsustega, kes ei toetanud piirivalvet, sest nende piirkondade elanikud ei soovinud migrantide laagreid oma kodukanti.

Tarmo Kohvi ülesanne oli sõlmida olulisi kontakte välitöödel töötavate ametnikega. Varem olid juba head suhted Leedu ja Läti piirivalvega, aga enamasti oli tegu juhtimistandide tutvustega. Kohv rõhutas, et otsesed kontaktid Läti, Leedu ja Poola välitöö ametnikega on äärmiselt olulised. Lisaks oli Eesti PPA-l hea võimalus jagada tehnoloogia teadmisi Leedu kolleegidega, näiteks kuidas kasutada efektiivselt droone. Oluline on ka see, et PPA sai juurde ligikaudu 80 kriisikogemusega ametnikku. Lisaks Prümi lepingule sõlmiti toetusleping, mis võimaldab reageerida partnerriigi palvele ööpäeva jooksul. See annab kindlust, et ka Eesti ametivõimud võivad loota Leedu kiirele abile.

RINGO RINGVEE

SISEMINISTEERIUM, USUASJADE OSAKOND, NÕUNIK

Valgevene piiritüli vahetuks alguseks võib lugeda 23. mail 2021. aastal Ateenast Vilniusesse teel oleva Ryanair lennu 4978 sunnitud peatumist Minskis. Sellele järgnesid EL-i sanktsioonide ähvardused Valgevene režiimile. 7. juulil 2021 ähvardas president Lukašenko ujutada EL-i üle migrantide ja narkootikumidega. Õige pea oli näha, kuidas arenes riiklikult korraldatud migratsioon. Valgevene valitsusega seotud asutused asusid turundama illegaalsetele migrantidele teekonda Iraagist läbi Valgevene Saksamaale „Lenda ja kõnni“ paketi: lendad Minskisse ja jalutad Saksamaale.

Peamiselt saabusid migrandid järgnevatest riikidest ja piirkondadest: Kurdistan, Süüria, Lähis-Ida, Aafrika, Afganistan, Kesk-Aasia ja Bangladesh. Nende riikide elanikke tuvas-tati nii Läti, Leedu kui ka Poola piiril. Migrantide transportimisel täheldati algselt peamiselt Valgevene institutsionaalset suunamist, kuid sellega liitus peagi organiseeritud kuritegevus. Poola ametlike andmete kohaselt takistati Valgevenest 2021. aastal 36 175 illegaalset riiki sisenemist 38 670-st.

Enamik migrantidest olid sunniidi moslemid, kes suundusid riikidesse ja piirkondadesse, kus neid ootavad ees oma kogukonnad. Näiteks asuvad Iraagi kurdide peamised kogukonnad Saksamaal, Rootsis, Belgias ja Hollandis. Enamasti polnud tegu konfliktipiirkondadest pärit põgenikega, sest näiteks Iraagi kurdid tulid suhteliselt rahulikelt aladelt. Kindlasti oli majandusliku elustandardi parandamine üks rände põhjusi. Valdavalt oli tegemist noorte meestega, kes tulid läände paremat elu otsima. Tihti avaldavad nendele survet nii lähikondsed kui ka otseselt perekond. Neid survestatakse liikuma läände otsima paremat elu, et nad siis omakorda toetaksid kodus elavaid lähikondseid.

Avalikele allikatele tuginedes võib olla kindel, et migrantidel polnud ettekujutust teekonna raskusest ja ees ootavatest takistustest. Nende jaoks võis tunduda idateekond lihtsam, vähemalt kaardil vaadates. Lisaks reklaamiti neile seda marsruuti kui lihtsat läbipääsu EL-i.

Kontrollimatul migratsioonil on lühi- ja pikaajalised tagajärjed, probleemid, mis ilmnevad kiiresti, ja need, mis ilmuvad mitme põlvkonna pärast. Selgelt tõusevad esile julgeolekuga seonduvad küsimused, nagu radikaliseerumine. Kontrollimatu migratsiooni korral tekitab peamise probleemi see, et inimestele ei tehta taustakontrolli. Nad võivad olla seotud terroristlike ja kriminaalsete võrgustikega. Leedus ja Poolas kinnipeetud migrantide seas oli näiteid radikaalsetest islamistidest. Kuid on ka organiseeritud kuritegevuse küsimus. Kui inimesed jõuavad Saksamaale, Leetu või Poolasse, siis millised võrgustikud neid ees ootavad? Jääb võimalus, et neid kasutavad ära nii võrgustikud kui ka kogukonnad. Migratsiooni puhul on alati oluline küsimus integratsioon: kas nad sulanduvad siht-

riigi ühiskonda või jäävad oma kogukonna paralleelühiskonda. Viimasel juhul puudub neil vajadus sulanduda sihtriigi ühiskonnaga.

Valgevene endine saadik Prantsusmaal ja Poolas Pavel Latuško väitis, et migratsiooni kriisi varjus soovitakse suunata EL-i territooriumile sõjalise väljaõppega isikuid, kes olid saanud Valgevene territooriumil lisaks koolituse terrorirünnakute korraldamiseks. Latuško hinnangul on selliste sammude eesmärk ohutada EL-i piiril sõjalist konflikti ja näidata seda maailmale kui humanitaarkriisi, milles on süüdi EL. Ringvee selgitab, et isegi kui tegemist pole sõjalise konfliktiga, siis kuvandiprobleeme tekitab selline olukord igal juhul.

Fakt on see, et irregulaarset migratsiooni kasutavad poliitilise vahendina vaenulikud valitsused või mitteriiklikud ühendused. Selle eesmärk on killustada ja polariseerida EL-i riike. Polariseerumine on EL-i riikides pidev ühiskondlik oht, millele annavad omapoolse lisa illegaalsed immigrandid. Valgevene tegeles teadlikult konflikti loomisega EL-i piiril: inimesed lükati üle piiri ja samal ajal levitati sotsiaalmeedias valeuudiseid olukorra süüdlaste kohta. Kokkuvõttes pidid süüdlasena näima EL, Poola, Leedu ja Läti. Teada on, et sotsiaalmeedia on üks valeinfo edastamise tööriist. Meta, endise nimega Facebook, teatas Valgevene KGB-ga seotud kontode kasutamisest, mis levitavad EL-i riikide kohta valeinfot ja püüavad luua negatiivset kuvandit.

Valgevene piirikriisi olukord tõstis esile olulised küsimused, millele lääs peab hakkama vastuseid leidma: kas hübriidrünnak ongi sobilikum viis rünnata pehmeid läänelikke väärtusi? Kuidas maandada migratsiooni instrumentaliseerimise ohtu? Kas Valgevene või mõni muu režiim pääsebki sellest, et kasutab inimesi hübriidrelvana? Igal juhul vajab lääne julgeolek kiiresti muutavas keskkonnas ümbermõtestamist niisuguste rünnakute puhul, sest migrantide ärakasutamine pole otseselt sõda. Kuid millega siis on tegu? Seda nähtust on vaja analüüsida, siis saab mõelda täpsemalt, kuidas sellele vastata. Tegemist on erilise relvaga, millele on keeruline vastu seista ja end selle eest kaitsta, ilma et see polariseeriks või tekitaks probleeme meie endi ühiskonnas.

STANISLAVS MAKAREVIČS

LÄTI RIIKLIKU PIIRIVALVE OPERATIIVHALDUSKOGU, PIIRIPATRULLI
JAOSKONNA PEAINSPEKTOR, KAPTEN

Operatiivhalduskogu vastutab kõige eest, mis toimub piiril. Lätil on Valgevenega 179,2 kilomeetrit ühist piiri, mida valvavad eri punktides viis üksust. Enne kriisi patrullis igas punktis iga päev kaks vahetust. Kuna Läti polnud esimene, kes selle kriisiga kokku puutus, siis jäi neile aega valmistuda selleks paremini. Esimeste migrantide saabudes reageeriti kiiresti. Piirivalve palus valitsuselt kohest abi ja valitsus kehtestas piirialadel kolmeks kuuks eriolukorra. Piirivalvele saadeti appi politsei ja sõjaväe esindajad. Paluti abi Frontexilt, mis saatis Läti-Valgevene piirile 11 eksperti kolme sõidukiga. Enne kriisi oli Lätil Valgevene piirivalvega suurepärane koostöö ja osaleti mitmes ühisprojektis. Alates kriisist on sisuliselt kogu kontakt lõppenud.

Lätis mõisteti, et illegaalsete piiriületuste hulk hakkab suurenema. Seega andis valitsus välja määruse nr 518, mis lubas kasutada erivahendeid ja vajaduse korral jõudu. Kui eriolukord kehtestati, siis keelduti andmast põgeniku- või eristaatust illegaalselt piiri ületanud migrantidele. 2022. aasta veebruari seisuga kestis kriis Lätis edasi, iga päev proovib piiri ületada ligi kakskümmend inimest.

2020. aastal prooviti Lätis keskmiselt kahe kuu jooksul 44 juhul ületada piiri illegaalselt. 2021. aasta eriolukorraks oli illegaalsete piiriületuste arv kasvanud 366%. 10. augustist kuni seminari toimumiseni oli riiki sisenemist takistatud 6230 inimesel. 2021. aasta algusest oli peetud kinni 533 illegaalset piiriületajat. Kinnipeetud isikud olid enamasti Iraagist, Afganistanist ja Sri Lankalt, üksikud muudest riikidest. Keskmise kinnipeetud isiku vanus oli vanuses 20–29 (195 inimest), järgmised 30–39 (103 inimest). Kinnipeetud migrantidest oli 71% mehed ja 73% täiskasvanud. Alates eriolukorrast oli riiki lubatud siseneda 138 inimesel humanitaarsetel kaalutlustel. Enamasti olid need väga haiged inimesed, kellele Läti piirivalve abi pakkus.

Lätis õpiti, et on kriitiliselt oluline arendada ja tõhustada koostööd Läti jõustruktuuride ja kaitsejõudude vahel. Selles olukorras oli nende reaktsioon kiire, sest nad olid niisugusteks sündmuseks valmis. Oluline on, et ka uutes ja tundmatutes olukordades oleks nende koostöö hea. Lisaks selgus kiiresti, et sotsiaalne infrastruktuur pole suuteline vastu võtma nii suurt hulka migrante.

SAULIUS NEKRAŠEVIČIUS

LEEDU PIIRIVALVE, PIIRIKONTROLI ORGANISEERIMISE JUHT

2021. aasta juunis arutasid Leedu ja Eesti siseminister, kuidas saab Eesti Leedut aidata. Viie päeva pärast olid Eesti kolleegid juba Leedu piiril abistamas ja nagu hiljem selgus, siis oli Eesti üks Leedu peamisi toetajaid.

Statistikat: 2018–2019 oli Leedu illegaalseid piiriületusi Valgevene piirilt kokku 232, aastal 2021 juba 4326. Kui varem proovisid illegaalselt Leetu siseneda peamiselt Venemaa ja Valgevene kodanikud, siis 2021. aastal tuldi põhiliselt Iraagist, Kongost ja Süüriast. Kõige kriitilisemad migratsioonisurve kuud oli 2021. aasta juuli ja august. Esimest korda kuulutati Leedus välja eriolukord, mis kestis 10. novembrist 15. jaanuarini. Kehtestati eritsoonid: 5 kilomeetrit Valgevene piiriäärsel territooriumil ja 200 meetrit ümber immigrantide majutusala. Nendesse aladesse pääses sisse vaid sõjaväe väljastatud eriloaga.

Võeti vastu otsus, et igal juhul tuleb takistada illegaalselt riiki sisenemist. Need, kes jõuavad ametlike piiripunktideni, võivad seal taotleda ametlikku pääsu Leetu. Selles olukorras hakkas aktiivselt tegutsema organiseeritud kuritegevus. 26 juhul proovisid migrantid põgeneda pagulaskeskustest. Kahel juhul registreeriti inimkaubitsejate poolt migrantide smugeldamine Leetu Poola kaudu, 13 juhtumil Läti kaudu. Lisaks inimkaubitsejatele tegutsesid migrantide Leedu piirile suunamisega aktiivselt ka Valgevene piirivalvurid. Migrantide üle piiri surumise käigus oli ka olukordi, kus Valgevene piirivalvurid sisenesid Leedu territooriumile.

Ühe õppetunnina teadvustati, et Leedu seadused ei võimalda adekvaatselt reageerida põgenikekriisile. Ametlikus sõnavarast puudus näiteks hübriidrünnaku kontseptsioon, mis ei võimaldanud sellele ka sobilikult vastata.

Plaanide ja kriiside läbimängimisel jäi ametkondadele arusaam, et ollakse võimeline kriisiolukorras tegutsema. Reaalses olukorras selgus aga, et kohalikud omavalitsused polnud valmis nii paljude inimeste majutamiseks. Lisaks polnud kriisiplaanides käsitletud tervishoiuküsimusi. Veebruari seisuga oli riiki sisenenud migrantidele püstitatud kuus soojakutest koosnevat hoonet, kuhu oli majutatud juba üle 3000 inimese.

Piiriäärse kriisi lahendamiseks oli puudu inimestest. Kasuks tulid rahvusvahelised suhted, sest peale Eesti saabus palju abi Poolast ja Saksamaalt. Ka Frontexilt saadi väga palju abi, nii inimesi kui ka tehnilist abi. Riigisiselt saadeti piirivalvuritele appi Leedu politsei ja sõjavägi. Õige pea selgus, et riigil puudus seadusandlik alus saata riigiametnikke appi piirialadele. Õigusakte täiendati ning sõjaväele anti õigus otsida läbi inimesi ja sõiduvahendeid ning jälitada ja kinni pidada seadusrikkujaid erivahendite abil.

MART TARMAK

NÕUNIK EESTI SAATKONNAS VILNIUSES

Mart Tarmak andis ülevaate Leedu sündmustest diplomaatilisest vaatenurgast. Diplomaatia on niisugustes olukordades olulise tähtsusega, sest otseselt mittesõjalist kriisi saab lahendada enamasti läbirääkimiste kaudu. Kuna Eesti oli aastal 2020–2021 ÜRO Julgeolekunõukogu valitud liige, siis andis see võimaluse hoida miratsioonikriisi teemat pidevalt suurriikide aruteludes. Algselt oli juttu, et Leedu ja Valgevene suhtlust peaks vahendama kolmas riik, näiteks Araabia Ühendemiraadid. Kuid seda ei juhtunud.

Valgevene alustas juulis 2021 esialgu rünnakutega ainult Leedu vastu. Selliseks rünnakuks polnud EL valmis, kuigi Lukašenko oli otseselt selle eest hoiatanud. Leedus muudeti 7. juulil seadust, millega hakati kiiresti ehitama füüsilist piiri. Kuigi Leedu alustas ruttu oma seaduste muutmist, et tõrjuda ebaseaduslikke piiriületusi, siis teatud rahvusvahelised organisatsioonid heitsid Leedule ette, et nad ei täida endale varem võetud rahvusvahelisi kohustusi. Näiteks seda, kuidas saavad migrandid asüüli paluda või kui kaua võib migrante laagrites kinni pidada.

Juulis tegi Leedu välisminister Gabrielis Landsbergis välisvisiite Türki ja Iraaki Kurdistanis administratiivüksuse pealinna Erbili, kust tulid suurem osa Iraagi kurdidest. Nagu hiljem selgus, siis suure vaheltkasu kurdidele reisipakettide müümisel teenis Erbilis paiknev Venemaa aukonsul Oleg Levin. Kuna Leedu-Iraagi kahepoolsed läbirääkimised soovitud tulemusi ei andnud, siis näitas omalt poolt solidaarsust EL ja lõpetas ühiselt otselennud Iraagiga. See otsus andis soovitud tulemuse ja lennud Iraagist Valgevenesse lõpetati. Iraak tegi koostööd, sest nad soovisid pikaajalisi suhteid EL-iga, näiteks saada lihtsustatud korras viisapid EL-i. Iraagi pealinnast Bagdadist tuli ka delegatsioon Leetu, et veenda nende regionist pärit migrante naasma Iraaki. Pärast seda korraldasid Iraagi lennufirmad lende, et viia Iraagi elanikke Valgevenest tagasi. Leedu alustas vabatahtlike migrantide tagasisaatmist. Alguses oli kinnipeetud migrantide huvi väike, kuid see kasvas aja jooksul. Nad said tasuta tagasilennu ja 300 eurot ühekordset toetust, mis muutus hiljem suuremaks.

EL-il oli algselt seisukoht, et Valgevene 2020. aasta presidendivalimisi ei tunnista, seega ei tunnista ka Lukašenko võitu. Oli ettepanek nimetada teda ametlikes aruteludes härra Lukašenkoks. Kuid mida aeg edasi, seda enam kinnistus ikkagi tiitel „president Lukašenko“. Nii toimus vaikselt tema tunnustamine Valgevene presidendina, mida võib näha ka 2022. aasta meedia- ja ametlikes kajastustes.

KOKKUVÕTE

Seminariettekannetes on olulist infot, millega Eesti vastutavad ametkonnad saavad edaspidi arvestada. Näiteks, kui partnerriigi esindaja sõidab kriisilukorraga tutvumiseks kohale, siis peab ta arvestama vastuvõtva riigi kriisiga tegelejate hõivatusega. Ühelt poolt on oluline, et partnerriigid sõlmiks võimalikult palju kontakte just sündmuskohal töötavate ametnikega, samas piirab külalistega tegelemine vastuvõtivate ametnike võimekust tegeleda akuutsete probleemidega.

Juhul kui peaks taas tekkima olukord, kus migrante hakatakse massiliselt üle piiri suunama, siis ei pruugi nende kinnipidamine olla keeruline ülesanne. Haldusvõimekust halvab see, kui migrantide sotsiaalhoolekandega peavad hakkama tegelema jõuametid. Kohe on vaja kaasata riiklikud ametkonnad, kes tagaksid illegaalselt piiri ületanud inimeste turvalisuse ja tervishoiu. Lisaks riigiasutuste abile on äärmiselt oluline hoida valmisolekus piiriäärseid kohalikud omavalitsused, et nende poolt ei tuleks bürokraatlikke või poliitilisi takistusi olukorra lahendamisel.

Oluline on, et kriisiplaanides oleks hästi lahendatud logistilised küsimused: kuhu majutada vajaduse korral kiiresti tuhandeid inimesi, eriti talvistes tingimustes? Kuidas tagada nende toitlustus ja riiki illegaalselt sisenemisel kiire menetlus, mis oleks koos kõikide muude kriisilahenduste tahkudega kulutõhus?

Äärmiselt oluline on, et riigi õigusaktid oleks valmis hübriidrünnakuteks ja nende lahendamiseks. Näiteks sai Leedu olulise õppetunni, et riigi seadused ei võimaldanud inimressursi puudumisel saata kiiresti appi teistes ametkondades töötavaid riigiametnikke. Riigi julgeoleku teoreetilises lähenemises tuleks mõtestada inimeste ärakasutamine rände kontekstis, ehk kuidas käituda, kui ränne instrumentaliseeritakse. Millega on sellisel juhul täpsemalt tegemist? Kui püssidega piirile surutud migrante riiki ei lasta põhjusel, et seda sellisel kujul lihtsalt lubada ei saa, siis kuidas peaks üks lääne demokraatlik riik sellisele olukorrale reageerima? Eriti oluline on see mõtestada lahti moraalifilosoofilisest aspektist koos teadmise, et nii kliimat kui ka regionaalpoliitilisi ohte arvestades on vaja olla valmis suurte inimhulkade liikumiseks.

2022. AASTA 22. VEEBRUARIL KORRALDAS SISEKAITSEAKADEEMIA SISEJULGEOLEKU INSTITUUT INGLISKEELSE VEEBISEMINARI VALGEVENE PIIRIKRIISI ÕPPETUNDIDEST.

Üritusel anti ülevaade ja jagati kogemusi 2021. aasta probleemidest Läti, Leedu ja Poola piiril, kuhu Valgevene suunas massiliselt eri riikidest pärit põgenikke. Esinesid Tarmo Kohv, Ringo Ringvee, Stanislavs Makarevičs, Saulius Nekraševičius ja Mart Tarmak. Kokkuvõttest saate lugeda nende põhilisi arutelupunkte ja ülevaadet olulisematest õppetundidest.

sisekaitse.ee